Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle

Yhteiskuntadystopiat kulttuurisessa mielikuvituksessa ja kansalaisaktivismissa

Klassiset dystopiat ovat kaunokirjallisia teoksia, jotka kuvittelevat epätoivottavia (vapaudettomia, alistavia, ahdistavia) tulevaisuuden yhteiskuntia ja niitä vastaan kohdistuvaa kapinaa. Mukana ovat valtiomuodot teokratiasta demokratiaan ja painotukset feministisestä markkinoitumisen kritiikkiin. Lajin ensimmäisenä teoksena pidetään venäläisen Eugene Samjatinin romaania *Me* (1924), joka kritisoi epäsuorasti juuri syntynyttä Neuvostoliittoa. Yhteiskuntadystopia yhdistetään usein heikentyneitä ekologisia oloja kuvaavaan ekodystopiaan, ja sitä käytetään laajasti myös elokuvissa, tv-sarjoissa ja tietokonepeleissä. Teokset luovat ja vahvistavat osaltaan länsimaiselle kulttuurille tyypillistä yksilönvapautta arvostavaa, sortavia valtarakenteita kritisoivaa eetosta ja näihin liittyviä yhteisöllisiä tunnerakenteita.

Pariisissa v. 2015 pilalehti Charlie Hebdon toimitukseen tehty terrori-isku herätti keskustelua Michel Houellebecqin islamisoituneen Ranskan kuvittelevasta dystopiaromaanista *Soumission* (2015, suom. *Alistuminen*), mutta varsinaisesti vasta Donald Trumpin valtaannousu tammikuussa 2017 nosti klassiset yhteiskuntadystopiat isommin puheenaiheeksi läntisessä maailmassa. Trumpin astuttua virkaan Yhdysvaltain Amazon-verkkokauppa myi parissa päivässä loppuun George Orwellin dystopiaklassikon *Nineteen Eighty-Four* (1949, suom. *Vuonna 1984*). Muiden dystopiaklassikoiden, kuten Aldous Huxleyn *Brave New Worldin* (1932, suom. *Uljas uusi maailma*) sekä Ray Bradburyn *Fahrenheit 451:n* (1953), myynti kasvoi selvästi. (HS 27.1.2017.) Hieman tämän jälkeen Margaret Atwoodin feministinen teokratiakuvaus *The Handmaid's Tale* (1985, suom. *Orjattaresi*) nousi Yhdysvalloissa kirjanmyyntitilastojen kärkeen (HS 10.2.2017).

Myyntipiikit kuvastavat Trumpin valtakauden herättämää epävarmuuden ilmapiiriä, kuten pelkoa totuudenjälkeisestä ajasta, luokkarakenteen ja eriarvoisuuden vahvistumisesta, median korruptoitumisesta ja viihteellistymisestä sekä naisten ja sukupuolivähemmistöjen aseman heikkenemisestä. Erityisesti pelko naisten aseman heikkenemisestä on saanut monia muotoja, joita on käsitelty Atwoodin *The Handmaid's Talen* kautta. Yhdysvalloissa oli keväällä 2017 useita naisten aseman heikentämistä vastustavia mielenosoituksia sloganilla "Make Atwood Fiction Again", jossa kritisoitiin todellisuuden muuttumista Atwoodin kuvaaman dystopian kaltaiseksi ja vaadittiin olojen parantamista. HBO:n julkaistua samannimisen televisiosarjan on myös Euroopassa järjestetty vastaavia mielenilmauksia, jossa orjattariksi pukeutuneet naiset ovat johtaneet mielenosoituskulkueita. Atwood-mielenosoituksilla vastustetaan Yhdysvalloissa esimerkiksi Trumpin hallinnon aikaansaamaa raskaudenehkäisyn kallistumista ja aborttilainsäädännön uudistuksia, jonka katsotaan heikentävän naisten asemaa ja ohjaavan heitä romaanin kuvaamaan lisääntymispakkoon. Handmaid Coalition -niminen organisaatio on luotu ylläpitämään toimintaa. Euroopassa huoli kohdistuu mm. uskonnollisten poliittisten voimien vahvistumiseen (vrt. Turkin tilanne).

Lainsäädäntö on keskeinen aihelma monissa yhteiskuntadystopioissa, sillä epätoivottavaan yhteiskuntaan päädytään usein poikkeusoloissa (esim. sodat, saastuminen, talouden suhdanteet, ilmastonmuutoksen jälkeinen resurssipula) säädettyjen lakien seurauksena tai lainsäädäntö mahdollistaa sortavan valtarakenteen synnyn yhteiskuntaan. Yhteiskuntadystopiat ovat teoksissa ihmisten aikaansaannosta, ja myös niiden purkaminen on ihmisten käsissä.

Monet suositut elokuvat, kuten *Taru sormusten herrasta*, *Tähtien sota*, *Harry Potter* ja *Nälkäpeli*, kuvaavat dystopiayhteiskuntien syntyä tai niissä elämistä, ja ne ovat jo pitkään yrittäneet vakiinnuttaa vapauseetosta ja demokratiaihannetta yleisöihinsä. Maailmanlaajuisesti levinnyt tositeevee-formaatti *Big Brother* perustuu Orwellin dystopiaklassikkoon, jossa Isoveli valvoo kansalaisia ympärivuorokautisesti teleruutujen välityksellä ja väärä ajatuskin voi olla rikos. Myös kotimaisessa kirjallisuudessa osa kirjailijoiden parviälystä on jo pitkään kohdistunut tulevaisuuden Suomea koskevien dystooppisten ajatuskokeiden ja varoitusten rakentamiseen, valikoituina esimerkkeinä miesten syrjäytymiskehitystä kärjistävä Jan Salmisen *Äidinmaa* (2012), Maarit Verrosen työdystopia *Karsintavaihe* (2008) ja Esa Mäkisen mediadystopia *Totuuskuutio* (2015). (Lisää teoksia osoitteessa https://blogs.uta.fi/dystopia/2017/03/06/sata-suomalaista-dystopiaa/)

Helsingissä 23. päivänä helmikuuta 2018

Yliopistonlehtori, dos. Saija Isomaa, Tampereen yliopisto
Synkistyvät tulevaisuudenkuvat -tutkimusprojekti, Koneen Säätiö 2015–2019